

РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І РИТОРИЗАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ

В.А. Нищета

Бердянський державний педагогічний університет, Україна
71112, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4
наука_bdpu@mail.ru, nvolodymyr@mail.ru

Дослідження присвячене обґрунтуванню інноваційного контексту риторичної компетентності й риторизації. Розглядається проблема визначення концептуальних положень формування риторичних умінь і риторичної компетентності учнів основної школи у процесі навчання української мови та риторизації шкільної мовної освіти. Розроблена модель психолого-педагогічної готовності учителів-словесників до запровадження риторизації з метою формування риторичних умінь і риторичної компетентності школярів.

Ключові слова: педагогічні інновації, риторичні вміння, риторична компетентність, риторизація, риторизовані технології, психолого-педагогічна готовність.

RHETORICAL COMPETENCE AND ITS DEVELOPMENT AS PEDAGOGICAL INNOVATIONS

V. Nyscheta

At present moment the problem of forming of rhetorical skills and rhetorical competence of general school pupils is worked out in linguadidactics. One of the effective mechanisms of such activity is rhetorization of school language education.

The conceptual positions of the process of forming of rhetorical competence are: essence and structure of rhetorical competence; rhetorical skills as a characteristics of rhetorical competence; principles of school rhetoric and rhetorization; the assence of rhetorization in the context of Ukrainian language school course, the development of pupils' speech and pedagogical communication; rhetorized technologies as a effective means of rhetorisation; organization of the process of teaching on the base of personality oriented, activity, competence, technological and project educational approaches.

Recently it is very popular methodics and technologies which relate to educational innovations. The school rhetorical education (rhetorization as a process and rhetorical competence as a result) is an pedagogical innovation: methodical, organizational, social, managing, didactic, intrasubject, general methodical, ideological, life activity. The school rhetorical education is a transformation, directed to modernization of the whole system of school education.

Today we need such teachers who can provide the higher educational results for affectivity of educational reforms in Ukraine. It is necessary to form at language teachers the readiness to inculcation of rhetorizational technologies with the purpose of forming of pupils' rhetorical competence in the aspect of pedagogics, psychology, pedagogical skills, pedagogical innovation, pedagogical activity, special rhetorical training. The readiness of teachers you should form in the process of getting of pedagogical education, in the process of self-development and self-education, in the system of postgraduate education.

Key words: pedagogical innovations, rhetorical skills, rhetorical competence, rhetorization, rhetorized technologies, psychological and pedagogical readiness.

1. Загальні проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями

Новий час декларує, що мова, комунікація мають непересічне значення в процесах самовизначення, соціальної адаптації та самореалізації особистості. На думку В. Рубанова, ХХІ століття за всіма прогнозами може стати гуманітарним, і провідну роль відіграватимуть культура, духовність, які стверджують гідність і цінність особистості людини [24, с. 3].

У постіндустріальному суспільстві постійно зростає соціальний запит на риторичну освіту, адже успішність у володінні словом є запорукою успіху людини практично у всіх сферах життєдіяльності. Однак, на думку багатьох науковців і педагогів-практиків, нині спостерігається зниження в учнівської молоді мовленнєвої та комунікативної культури, дефіцит умінь і навичок етичної мовленнєвої й комунікативної поведінки. Особливої значущості за таких умов набуває проблема формування у школярів компетентностей у мовленні, спілкуванні, комунікації, що є життєво необхідним і відповідає запитам і вимогам сучасного суспільства. Дієвим кроком щодо вирішення зазначеної проблеми є реалізація в шкільній освіті риторичного аспекту української мови, введення в шкільний курс української мови елементів практичної риторики, курс на формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності.

Основними завданнями шкільної риторики, на думку М. Пентилюк, є «підвищення як загальної культури, так і культури мовлення, мислення, формування мовної особистості, що вільно володіє мовою і має високий рівень комунікативної компетентності» [21, с. 96]. Сьогодні проблема формування на всіх рівнях освіти риторичних умінь, риторичної компетентності набуває особливої гостроти.

У працях з риторики та проблематики риторичної освіти (В. Аннушкін, Л. Актонова, Т. Анісімова, І. Атватер, Д. Баранник, М. Бахтін, Б. Бобильов, К. Бредемайер, В. Вандишев, В. Виноградов, О. Волков, Т. Воронцова, Т. Габдурахімова, А. Габідулліна, Л. Горобец, Н. Голуб, Ж. Дюбуа, Н. Іпполітова, І. Калмикова, Ю. Караулов, Є. Ключев, А. Князьков, М. Колтунова, З. Курцева, Т. Ладиженська, Х. Леммерман, Л. Мацько, Є. Мелібруда, А. Михальська, В. Молдован, О. Муштук, С. Мінеєва, Д. Олександров, О. Олійник, О. Орлов, М. Пентилюк, Г. Почепцов, Ю. Рождественський, В. Рубанов, Г. Рузавін, Г. Сагач, О. Сиротиніна, В. Тюпа, І. Хоменко, О. Чувакін) розглядаються лінгвістичні й лінгводидактичні основи риторики як науки та навчальної дисципліни, засади риторики як вчення про ефективне та впливове мовлення, мистецтво переконання тощо. Однак у контексті шкільної риторичної освіти в Україні не вистачає розробленої стрункої системи формування риторичної компетентності особистості, недостатньо вивчений аспект співвідношення риторичних умінь і риторичної компетентності, обмаль напрацювань щодо готовності педагогічних працівників до формування в учнів риторичних результатів шкільної мовної освіти.

У визначеннях фахівців з теорії і практики запровадження компетентнісного підходу (С. Антонова, Л. Баландіна, К. Баханов, С. Бондар, Т. Вольфовська, Л. Горобец, Н. Голуб, П. Горностай, В. Доній, І. Єрмаков, І. Зимня, С. Клепко, А. Кондаков, О. Локшина, О. Мітусова, Г. Несен, О. Овчарук, Н. Отводенко, М. Пентилюк, Л. Пироженко, О. Пометун, Дж. Равен, Г. Селевко, Н. Софій, Л. Сохань, Т. Титаренко, А. Хуторський) термін «компетентність»

97

означається через поняття «компетенція», «успіх», «знання», «готовність», «здатність», «уміння», «навички», «досвід», «характеристика», «ставлення» тощо. Безумовно, кожне з визначень компетентності має право на існування, адже дефініції ґрунтуються на результатах досліджень авторів. Проте ключові слова не завжди визначають сутнісний і семантичний рівень розуміння поняття.

Поділяючи думку, що компетентність є складним інтегральним утворенням, вважаємо правильним розуміти цей термін у таких аспектах: 1) компетентність є характеристикою особистості людини, набутою якістю; 2) змістове й сутнісне поле компетентності варто розглядати в контексті триступеневої структури «knowing – doing – being» (Дж. Равен). Компетентність є результативно, буттєвою характеристикою. Вона формується, набувається й виявляється в процесі діяльності, отже, містить діяльнісні характеристики. Для формування компетентності необхідні певні інструменти. Інструментальний бік компетентності може бути

представлений знаннями, ставленнями, компетенціями. Готовність, здатність, уміння, навички складають діяльнісне тло процесу формування (набуття) компетентності. Результативний, буттєвий сенс компетентності розкривається через ключові слова «успіх» і «досвід». Саме через ці слова, на нашу думку, доцільно трактувати компетентність як особистісну якість людини.

Нині в лінгводидактичному середовищі активно опрацьовується проблематика формування риторичної компетентності, і одним з ефективних механізмів такої діяльності фахівці називають риторизацію. Вважаємо риторичну компетентність і процеси риторизації педагогічними інноваціями. Завдання дослідження – 1) сформулювати концептуальні положення процесу формування риторичних умінь і риторичної компетентності учнів основної школи; 2) висвітлити риторичну компетентність і риторизацію в контексті педагогічної інноватики; 3) окреслити модель готовності учителів-словесників до запровадження риторизації з метою формування риторичної компетентності школярів.

98

2. Концептуальні положення процесу формування риторичних умінь і риторичної компетентності учнів основної школи

В «Енциклопедії освіти» [9, с. 408, 409] й у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [7] чітко окреслені змістові поля понять «компетенція» й «компетентність». Незважаючи на різницю у словесному оформленні тлумачень цих ключових категорій, важливо наголосити на головному: компетенція – це об'єктивне, загальне, відчужене від суб'єкта, а компетентність – конкретне, індивідуальне, суб'єктне, особистісна характеристика. Саме тому аналізовані поняття вимагають відповідного лексичного сполучення, яке, за словами Н. Голуб, має виглядати таким чином: «компетенцію – «визначаємо», «формулюємо», компетентність – «формуємо», «набуваємо», «виявляємо» [6, с. 99].

Для усвідомлення смислу і змісту риторичної компетентності необхідно розглянути концепти комунікативної спрямованості шкільної мовної освіти. Відповідно до Державного стандарту комунікативна компетентність є предметною й одночасно ключовою як уміння спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами [7]. У результаті аналізу фахової літератури Н. Голуб дійшла висновку, що комунікативна компетентність може розглядатися як самостійна категорія, як складник інших компетентностей, зокрема, професійної, як тотожне поняття з компетентністю у спілкуванні [6, с. 102].

До структурних компонентів комунікативної компетентності відносять: комунікабельність як комунікативну активність; здатність ідентифікувати й адекватно висловлювати власні почуття в мовленні; навички співпраці, співробітництва; комунікативну культуру; навички активного слухання; конфліктну компетентність; навички ефективного спілкування (О. Тюптя); осмислення образів для комунікації; знання, уміння й навички розгортання комунікації; активність у комунікативній діяльності; самостійне творення комунікативного тексту згідно з темою або ситуацією (С. Трубочова, Р. Осадчук); мовну, соціолінгвістичну, стратегічну компетенції; знання мовленнєвознавчих понять; уміння й навички аналізу тексту;

99

мовленнєво-комунікативні вміння (С. Омельчук); когнітивний, мотиваційно-оцінний та конативний (операційний) компоненти; здатність до участі в комунікативних ситуаціях; ситуативна адаптивність; вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки; усвідомлення перцептивних умінь (Т. Вольфовська). Таким чином, комунікативну компетентність з погляду результативності шкільної мовної освіти розглядають у таких аспектах: образно-мисленнєвому, теоретичному, аналітичному, мотиваційно-оцінному, діяльнісному, творчому, емоційно-вольовому, конфліктологічний, активного слухання, аспекті співробітництва, аспекті ефективності спілкування, аспекті невербального спілкування.

Змістом і результатом шкільної риторичної освіти має стати риторична компетентність. У науково-методичних джерелах риторичну компетентність означають як: сукупність знань і умінь, що визначають сукупність та ефективність стратегії й тактики мовлення та мовленнєвої поведінки (Н. Голуб); як володіння людиною взаємопов'язаними якостями особистості, які визначають здатність до ефективного спілкування, особистісним ціннісним ставленням до спілкування та досвідом спілкування, спрямованого на здійснення особистісно й соціально-значущої продуктивної діяльності (О. Симакова); як коректну мовленнєву поведінку та невід'ємну частину комунікативної компетентності (О. Бабкіна); як найвищий рівень комунікативної компетентності, яка забезпечує риторичну діяльність людини як здатність свідомо створювати, виголошувати й рефлексувати авторсько-адресний текст у відповідності з метою та ситуацією публічного мовлення (Л. Горобець); як володіння знаннями, уміннями, навичками, експресивними, емоційними, логічними засобами мови та здатність спрямовувати ці якості для досягнення запланованого прагматичного результату.

У результаті аналізу фахової літератури (психолого-педагогічної, літератури з риторики) нами окреслена структура риторичної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл у таких площинах:

- теоретико-практичній (комплекс мовних і риторичних знань в контексті їх умілого застосування в мовній діяльності);

100

- організаційно-методологічній (вправність у доборі стратегій і тактик спілкування);
- процесуально-діяльнісній (навички спілкування, комунікації відповідно до мовленнєвої ситуації; застосування вмінь використовувати дібрані засоби для досягнення комунікативної мети);
- морально-етичній (соціокультурній) (цінності, ціннісні орієнтації, духовність особистості);
- площині комунікативної активності (комунікабельність, ініціативність, здатність до включення в активну комунікацію);
- площині впливовості мовного акту (майстерність у володінні експресивно-емоційними засобами мови для досягнення запланованого прагматичного результату) [17, с. 97].

Варто зазначити, що риторична компетентність має розглядатися як міжпредметна, оскільки шкільна риторика дотична не лише до мовної, але й до літературної освіти. На користь цього твердження свідчать принаймні два аргументи. По-перше, у риторичі досліджений контекст художньої літератури (літературно-художніх творів) (О. Волков, Ж. Дюбуа, О. Зарецька, Н. Кнехт, Х. Леммерман, Ф. Пир, Ю. Рождественський, А. Тринон, В. Харченко та ін.). По-друге, мова й література як навчальні предмети, на думку В. Краєвського, мають дуже багато спільного з погляду змісту: цінності, знання, текст, способи діяльності, досвід творчої діяльності тощо [27].

Риторична і комунікативна компетентності, маючи свої змістові поля, становлять ядро результативної бази шкільної мовної освіти, однак, на думку Н. Голуб, ці компетентності не варто ототожнювати [5]. Погоджуючись із думкою науковця, ми дослідили співвіднесеність змісту й сутності зазначених компетентностей (рис. 1). Було доведено, що в результаті здобуття комунікативно спрямованої мовної освіти в учнів загальноосвітніх шкіл формується комунікативна компетентність і лише окремі складові риторичної компетентності. Про повноцінний процес цілеспрямованого формування у школярів риторичної компетентності може йти мова за умови, якщо риторика отримає статус самостійного навчального предмету інваріантної частини базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів або ж елективного курсу.

101

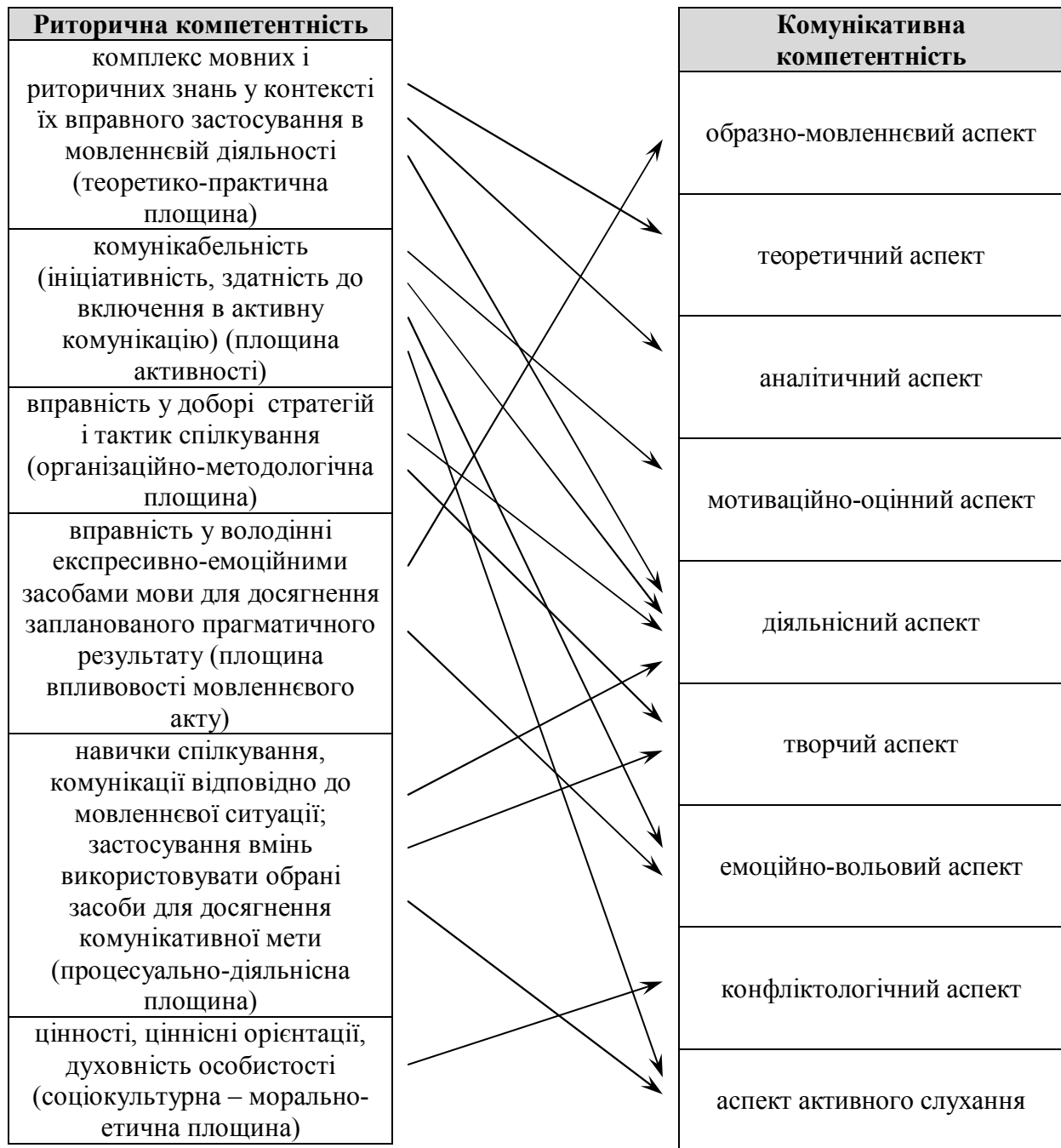


Рис. 1. Співвіднесеність змісту риторичної та комунікативної компетентностей

102

Дослідження стосується шкільної мовної освіти, зокрема, її результативної бази. Згідно з основними директивними документами системи шкільної освіти України серед результатів вивчення української та російської мов риторична компетентність не зазначена. Тому найбільш ефективним шляхом формування у школярів риторичної компетентності

вважаємо цілеспрямовану педагогічну діяльність щодо вироблення в учнів риторичних умінь.

В результаті аналізу психолого-педагогічного контексту умінь (Ю. Бабанський, В. Безрукова, М. Євтуха, Г. Коджаспірова, В. Крисько, І. Лернер, В. Лозова, Г. Селевко, М. Скаткін, Т. Стефановська, Л. Столяренко, Г. Щукіна та ін.) були зроблені висновки: 1) уміння базуються на предметних знаннях, життєвих знаннях, знаннях життя, знаннях про способи дій; 2) уміння є сукупністю операцій, конкретними діями, елементами діяльності; 3) уміння слід розглядати невіддільне від свідомості, мотивації, умов, цілей особистості, цілей і завдань діяльності; 4) уміння можуть ґрунтуватися на життєвому досвіді; 5) оволодіння уміннями забезпечує успіх і є запорукою придбання людиною досвіду (життєвого, практичної діяльності). Екстраполюючи зазначені висновки на проблематику риторичних умінь учнів основної школи, визначаємо їх концептуальні особливості в контексті формування риторичної компетентності:

- 1) риторичні вміння мають ґрунтуватися на знаннях мови, риторики, знаннях про мовлення, комунікацію;
- 2) риторичні вміння є сукупністю загальнонавчальних умінь, мовленнєвих дій, елементів мовленнєвої, комунікативної, риторичної діяльності;
- 3) для формування свідомих риторичних умінь необхідно цілеспрямовано мотивувати учнів, створювати доцільні умови і в навчальній діяльності окреслювати відповідні мету й завдання діяльності;
- 4) у процесі формування риторичних умінь логічно залучать життєвий досвід учнів, їх комунікативний досвід;
- 5) риторичні вміння є підґрунтям формування у школярів риторичної компетентності.

103

В ході дослідження були проаналізовані такі джерела: наукові праці Н. Голуб, Ю. Дишлюк, С. Коваленка, Х. Леммермана, С. Омельчука, М. Пентилюк, В. Федоренка, В. Фуляра; навчальні посібники практичної спрямованості Г. Анісімової, Л. Байсари, Б. Бобильова, С. Коваленка, М. Невської, О. Когут, В. Рубанова, І. Хоменка; програми для загальноосвітньої школи І. Калмикової, С. Коваленка, Т. Ладиженської, А. Ляшкевич, М. Степанюка, В. Федоренка; проект нової програми з української мови; методичні матеріали до уроків Л. Антонової, С. Коваленка (разом двадцять чотири джерела двадцяти п'яти авторів). Була складена номенклатура риторичних умінь [18].

Усі риторичні вміння були згруповані за двома класифікаційними ознаками:

- 1) за діяльнісними (процесуальними) характеристиками: аналітичні вміння; уміння щодо емоційної, вольової, мотиваційної сфер; проєктивні, перетворювальні, продуктивні (творчі), рефлексивні вміння; уміння щодо міжособистісної взаємодії; критеріально-оцінювальні вміння;
- 2) щодо аспектів риторичної діяльності: аспект мовної ситуації; аспект риторичних знань; аспект власної риторичної мови; аспект публічного мовлення; аспект монологічного мовлення; аспект діалогічної мови; аспект тексту; аспект полемічної мови; аспект вербальних і невербальних риторичних засобів; аспект цінностей.

Окреслені риторичні вміння за умови цілеспрямовано організованої педагогічної діяльності можуть бути сформовані в учнів основної школи в процесі навчання української мови.

У результаті вивчення спеціальної наукової та методичної літератури (праці Б. Бобильова, О. Волкова, Н. Голуб, І. Зайченка, Н. Іпполітової, І. Калмикової, С. Коваленка, О. Когут, І. Кропивко, З. Курцевої, Т. Ладиженської, С. Мінеєвої, О. Орлова, М. Пентилюк, Ю. Рождественського, Г. Рузавіна, Г. Сагач, Н. Сивкової, Л. Скуратівського, В. Федоренка, О. Чувакіна і ін.) нами розроблені шістнадцять специфічних принципів шкільної риторики: практичної спрямованості, текстоцентричності (текстоорієнтованості), доречності слова, гармонізуючого діалогу, активного сприйняття, аксіологізації, антропоцентричності, евристичності,

104

«живої» комунікативності, новизни, громадянського виховання учнів, розвивального впливу, позитивної педагогічної взаємодії, духовного становлення особистості, «мовленнєвого вчинку», формування особистості словом. Комплексна (дидактична, діалектична, синергетична, когерентна) взаємодія названих принципів у процесі цілеспрямованої реалізації стане запорукою формування у школярів риторичної компетентності [15, с. 20].

Багатьма лінгводидактами й педагогами-практиками риторизація вважається пріоритетним напрямом досягнення школярами високих освітніх результатів, зокрема, риторичних. За умови, коли в Державному стандарті не передбачене вивчення риторики в школі, а нова програма з української мови для основної школи [22] передбачає вивчення лише окремих відомостей з риторики та риторичного аспекту тексту, саме запровадження процесів риторизації може забезпечити формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності.

Процеси риторизації знаходяться в центрі уваги наукових розвідок Л. Ассуірової, О. Борецького, А. Бушева, Н. Голуб, Л. Горбача, Д. Гудкова, Ч. Далецького, Л. Кощей, В. Марова, О. Макарової, С. Меньшеніної, С. Мінеєвої, М. Пряхіна, О. Рожкова, Н. Семенова, Л. Семячко,

Л. Синельникової, С. Тихонова, Г. Хазагерова, О. Чувакіна, І. Чурилова, С. Шилова, Е. Slembek, W. Wills. Серед дев'ятнадцяти проаналізованих нами трактувань терміну «риторизація» виділяємо такі:

- риторизація – процес переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики (Н. Голуб);
- риторизація – активізація пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу, діалогізація (С. Минєєва);
- риторизація – осмислення всіх ситуацій навчального й позанавчального спілкування як риторичних і збагачення їх риторичними способами вирішення (Л. Горбач, С. Минєєва);
- риторизація – перетворення (удосконалення й розвиток) освітнього процесу засобами риторичної діяльності (С. Минєєва);
- риторизація – введення елементів риторичного знання в контекст інших навчальних дисциплін (В. Маров);

105

- риторизація – здійснення освітньої діяльності за законами риторики (Л. Кощей, О. Чувакін);
- риторизація – процес перетворення викладання будь-якої навчальної дисципліни засобами риторичної діяльності учасників процесу (С. Минєєва);
- риторизація – запровадження в життєву практику оптимальних варіантів спілкування в умовах соціальної реальності, що змінюється (Л. Синельникова).

Аналіз наведених дефініцій дозволяє зробити висновки: 1) риторизація стосується всіх аспектів освіти – навчального процесу, позанавчальної діяльності, педагогічного спілкування; 2) смисловим наповненням риторизації є риторичні знання, канони (категорії) риторики, закони риторики, діалог (діалогізація), риторична ситуація, риторична діяльність, засоби риторичної діяльності; 3) риторизацію пов'язують з процесами осмислення, переосмислення, активізації, перетворення об'єкта, отже, із певною зміною свідомості учасників освітнього процесу, і передусім, його організатора – педагога.

Процеси риторизація складні й багатовимірні, тому, на наше переконання, їх запровадження варто пов'язувати з педагогічними технологіями – запрограмованими в часі і просторі системами функціонування компонентів педагогічного процесу, які призводять до намічених результатів [25, с. 9]. Саме педагогічні технології, на думку науковців, передбачають проектування й точне інструментальне управління навчальним процесом і гарантують досягнення поставлених навчальних цілей.

У контексті риторичної освіти і її результатів вживають термін «риторизовані технології», уперше введений у науковий обіг В. Маровим. Г. Новосельцева трактує риторизовані технології широко (як мезотехнології) і пов'язує їх із ціннісноорієнтованим, діяльнісним, інтерактивним вивченням практичної риторики [19]. Навпаки, більш вузько й локально (як мікротехнології) тлумачать риторизовані технології Д. Архарова й Л. Котлова, застосовуючи їх під час навчання учнів репродукуванню текстів і написання переказів [1].

107

Ми розуміємо риторизовані технології як технології риторизації – макротехнології загальнопедагогічного й загальнометодичного рівня, що охоплюють увесь процес шкільної мовної освіти. Саме риторизовані технології виконуватимуть роль ефективного засобу риторизації шкільного курсу української мови і зможуть гарантувати освітні результати – риторичні вміння й риторичну компетентність учнів. В умовах, коли риторика вивчається тільки в школах особливого типу, або фрагментарно, або в комплексі додаткової освіти на факультативах і спецкурсах (отже, лише невелика частина учнів охоплена риторичним освітою), риторизовані технології дозволять гарантувати досягнення зазначених цілей. Риторизовані технології мають стосуватися трьох аспектів: риторизація процесу розвитку мовлення учнів, риторизація шкільного курсу мови, риторизація педагогічного спілкування.

3. Риторична компетентність і риторизація в контексті педагогічної інноватики

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти «ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти» [7]. Документ містить тлумачення понять, трактування, на що спрямовані зазначені підходи, чому сприяють, що забезпечує їх запровадження. Не викликає сумнівів, що нині особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи є провідними, стратегічними, глобальними в сучасній освіті. Проте, на нашу думку, сьогодні вимагає акцентування уваги педагогів також і на запровадженні проектного підходу.

Проектний підхід має стати провідним у науці та практиці, оскільки, на думку С. Кримського, стан сучасної цивілізації «маніфестує зростання соціальної небезпеки помилки і тому затверджує необхідність проектного випробування всього нового», а людина має розглядатися як «проект буття і смислу»

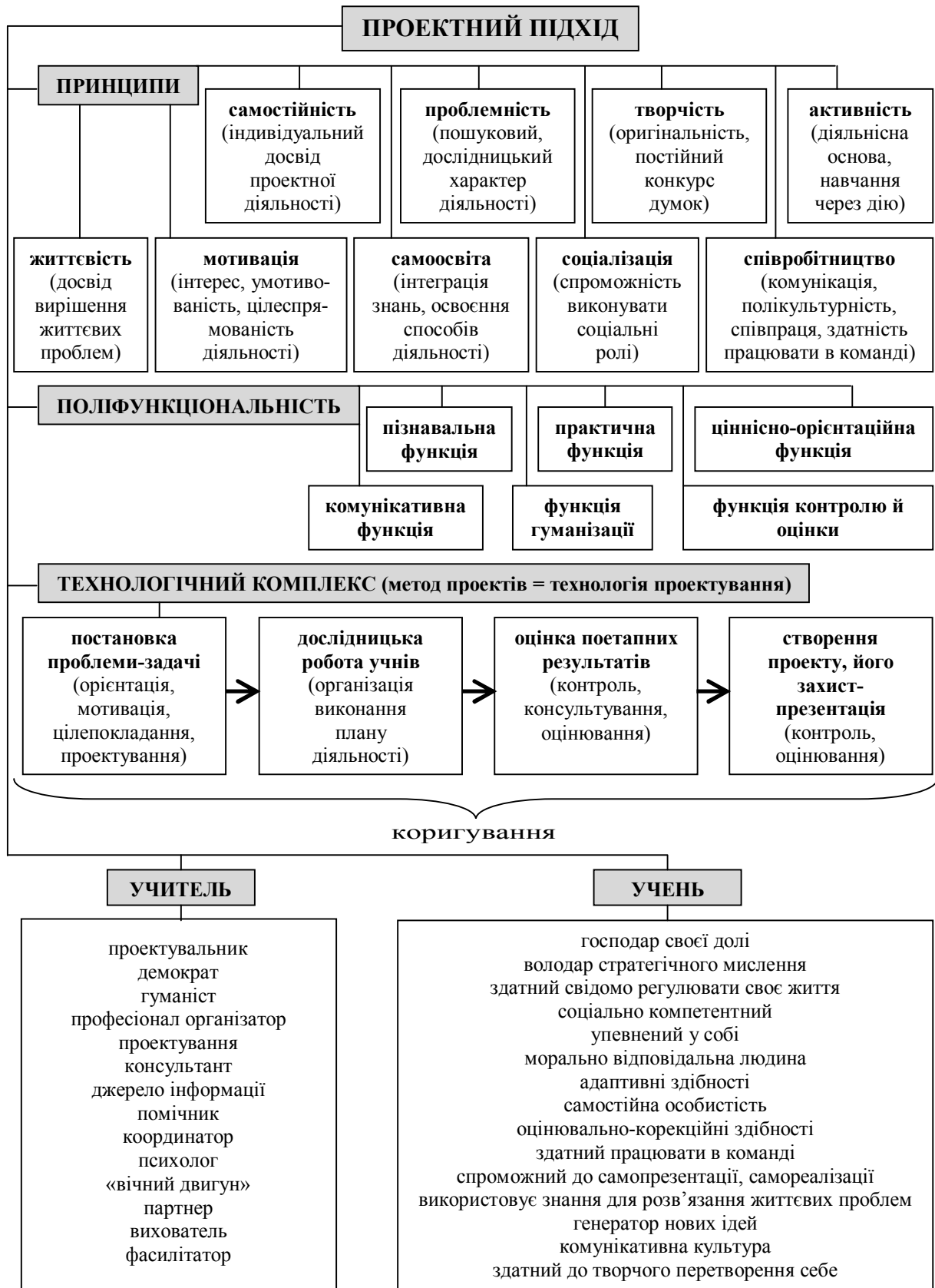


Рис. 2. Модель проектного підходу

[12, с. 6–7]. Основу проектного підходу складає метод проектів як педагогічна технологія проектування. Результатом усебічного аналізу педагогічної й методичної літератури з методу проектів (технології проектування) стала розробка моделі проектного підходу (рис. 2), у якій позиціоновані принципи, функції, технологічний комплекс проектного підходу, педагогічні й соціальні ролі педагога та якості учнів, навчених учбовому, соціальному й життєвому проектуванню. Логіка принципів, поліфункціональність за призначенням, спроможність виконати низку важливих цілей і завдань – усе це свідчить про цінність проектного підходу й безпосередньо методу проектів як педагогічної технології.

Запровадження проектного підходу передбачає: ставлення до учнів і їх мовлення як до проекту; активне застосування методу проектів, передусім, на уроках розвитку усного та писемного мовлення; застосування у вищих педагогічних навчальних закладах методу проектів у процесі вивчення лінгводидактичних дисциплін з метою формування в майбутніх учителів проективної культури).

У світлі кардинальних змін освітніх парадигм, що нині спостерігаються в Україні, концептуальними параметрами навчально-виховного процесу сучасної школи стали особистісна та компетентісна орієнтація, людиноцентричність, технологічність, проективність, рефлексивність, інтерактивність, діагностичність, мобільність, варіативність тощо. Подібні зміни свідчать про входження освіти нашої держави в активну фазу реформування.

Останнім часом стають популярними методики й технології, що ґрунтуються на інноваційних засадах. В активному лексиконі науковців і педагогів-практиків надійно «оселилися» поняття «інновація», «інноватика», «інноваційне мислення», «інноваційна культура». Однак спостерігаються нюанси у тлумаченні цих термінів і ціла низка підходів до запровадження педагогічних інновацій.

Чи є риторична освіта педагогічною інновацією? Вважаємо що так. І риторична освіта, і риторичні вміння й риторична

компетентність як результати освіти, і риторизація як процес досягнення риторичних результатів.

Варто розглянути це питання більш детально. Але спочатку зауважимо, що освіта як педагогічна категорія тлумачиться в дидактиці як процес і результат.

Тезаурус поняття «інновація» широкий і розгалужений. Не маючи на меті здійснити глобальний аналіз змістового поля досліджуваного поняття,

зауважимо найбільш ємні, на наш погляд, дефініції, екстраполюючи їх смисл на проблематику шкільної риторичної освіти.

Інновація – це діяльність із створення, освоєння, використання й поширення нового, із цілеспрямованою зміною, яка вносить у середовище запровадження нові елементи, що викликають зміни системи з одного стану в інший; це радикальні нововведення як специфічна форма передового педагогічного досвіду; це принципово інший підхід на ґрунті нової ідеї, яка суттєво міняє освітні технології, що склалися, обумовлює новий тип шкільної організації [10].

Л. Ващенко тлумачить інновації в освіті як «процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану» [9, с. 338].

За твердженням В. Сластьоніна та І. Ісаєва, поняття «інновація» означає нововведення, новизну, зміну; «інновація як засіб і процес передбачає введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, методи й форми навчання й виховання, організацію спільної діяльності вчителя й учня» [20].

А. Хуторський трактує інновацію як процес запровадження педагогічного нововведення як певної ідеї, методу, засобу, технології чи системи, за допомогою конструювання якого можна управляти розвитком системи освіти [30].

В. Слободчиков позиціонує інновацію як кінцевий результат творчої праці, що отримав реалізацію у вигляді нового чи

110

вдосконаленого продукту, нового чи вдосконаленого процесу. На думку науковця, якщо діяльність здійснюється на основі певного концептуального підходу і її наслідком стає розвиток системи в цілому або її принципове перетворення, мова йде про інновацію [26].

Висвітливо дещо інший аспект. К. Баханов, проаналізувавши значну кількість джерел, схарактеризував ознаки педагогічних інновацій: «основною метою є розвиток особистості та різноманітних форм мислення кожного учня; позиція вчителя зорієнтована на особистість учня; ... у пізнавальній діяльності висувуються творчі й реконструктивні завдання; ... основними формами навчання є групова та індивідуальна, що ґрунтується на довірі до дитини, опорі на її здатності відповідати за себе, стимуляції почуття гідності та самоповаги; максимальне залучення до навчання власного досвіду учнів, їх мислення; основу мотивації учнів складає досягнення успіху й самореалізації особистості [2, с. 22]»; отже, інновація в освіті – це те, що призводить до формування й розвитку нового в особистості, що навчається (здібностей, здатностей, спроможностей,

компетентностей). Вважаємо за логічне поширювати подібне тлумачення як на риторичну компетентність як результат, так і на риторизацію як процес.

Екстаполюючи виявлені смисли на проблематику дослідження, доходимо висновку про інноваційність шкільної риторичної освіти, оскільки (як стосовно процесу, так і результатів):

- систематичне вивчення риторики й запровадження риторизації в загальноосвітніх школах України є новою ідеєю, по суті це радикальне нововведення; це специфічна форма передового педагогічного досвіду, зокрема, російських освітян; у зазначеному контексті шкільна риторична освіта є процесом;
- завдяки риторичній освіті (освіта як результат) відбудеться перехід шкільної системи мовленнєвої (комунікативної) підготовки до якісно нового стану, результатами чого стануть комунікативна й риторична компетентності, мовленнєва й риторична особистості учнів;

111

- шкільна риторична освіта (процес і результат) спричинить удосконалення процесу мовно-комунікативної підготовки учнівської молоді й запровадження нового процесу плекання її риторичних здібностей, умінь і навичок;
- введення риторики до навчальних планів загальноосвітніх шкіл спричинить запровадження нових освітніх підходів (один з них – риторизація), наслідком чого стане розвиток системи мовної освіти в цілому й принципове перетворення всього навчально-виховного процесу, усієї шкільної організації;
- запровадження шкільної риторичної освіти (освіта – процес) вимагатиме вдосконалення існуючих і розробки й застосування нових (інноваційних) методів, прийомів, форм і технологій навчання, форм організації навчання, що, у свою чергу, спонукатиме педагогічних працівників до творчих пошуків та інноваційного мислення; отже, інновації спричинять появу нових інновацій;
- шкільна риторика містить у собі потужне гуманістичне начало, адже є людиноцентричною наукою, тому призводитиме до формування й розвитку нового в особистості, що навчається (загальновідомо, що риторика розвиває в людині цілу систему особистісних якостей, зокрема, духовність).

Як зазначає А. Хуторський, інноваційний процес являє собою сукупність процедур і засобів, за допомогою яких педагогічне відкриття чи ідея перетворюється в соціальне [30]. Із цих позицій шкільна риторична освіта є інноваційним процесом: по-перше, до риторики останнім часом виник суспільний інтерес, оскільки сьогодення вимагає фахівців, що вправно володіють словом, отже, педагоги, плекаючи комунікативні й

риторичні здібності своїх вихованців, виконуватимуть соціальне замовлення; по-друге, комунікативна й риторична компетентності випускників українських шкіл стануть потужним знаряддям соціалізації молоді. Інноваційну діяльність із запровадження риторичної освіти необхідно розглядати в просторі соціальної практики, тому що шкільна риторика матиме

112

два стратегічних орієнтири – на особистість (її духовне становлення й формування компетентностей) і на суспільство (його сталий розвиток).

Проблема запровадження інновацій, за словами В. Слободчикова, є стратегічною, адже напряду асоціюється з проблематикою модернізації освіти [26]. Дослідники виділяють інновації-модернізації (спрямовані на досягнення гарантованих результатів у межах традиційної репродуктивної орієнтації навчального процесу) і інновації-трансформації (перетворюють традиційний навчальний процес, спрямовані на забезпечення організації пошукової та проектної навчально-пізнавальної діяльності) [13]. Вважаємо шкільну риторичну освіту інновацією-трансформацією, спрямованою на модернізацію всієї системи шкільної освіти.

Відповідно до висновків О. Михайленка, В. Сластьоніна, В. Слободчикова, А. Хуторського [13; 20; 26; 30], схарактеризуємо шкільну риторичну освіту (риторизацію як засіб формування риторичних умінь і риторичної компетентності учнів) як педагогічну інновацію:

- 1) методична інновація (охоплює процес викладання мови й літератури як гуманітарних дисциплін від дошкільного виховання до вищої освіти, підготовки та перепідготовки педагогічних працівників);
- 2) організаційна інновація (риторизація торкається нових форм і методів педагогічного спілкування й організації педагогічної праці);
- 3) соціальна інновація (риторика сприяє підвищенню рівня освіченості й культури молоді, досягненню високого рівня вихованості, моральності);
- 4) управлінська інновація (створення в школах спеціальних проблемних груп і спеціалізованих кафедр; запровадження нових моделей освіти з урахуванням потреб учнів; формування нової організаційної культури школи; розробка нових механізмів управління якістю шкільної освіти);

113

- 5) дидактична інновація (нові методики й технології навчання й викладання; нові способи організації змісту шкільної освіти; нові підходи до оцінювання освітнього результату);
- 6) інновація в підготовці й перепідготовці педагогічних кадрів (викладання у вищих педагогічних закладах освіти методики вивчення риторики в школі; зміни структури професійної компетентності

- педагогічних працівників; нові програми перепідготовки кадрів; орієнтування на зміни вимог до якості шкільної освіти; зміни у структурі методичної роботи освітніх закладів усіх рівнів);
- 7) внутрішньопредметна інновація (специфіка викладання шкільної риторики реалізується в контексті мовної освіти й розвитку мовлення учнів);
 - 8) загальнометодична інновація (процеси риторизації стосуються не лише зміщення акцентів у мовній освіті, а й педагогічного спілкування та всього освітнього простору сучасної школи);
 - 9) ідеологічна інновація (запровадження шкільної риторики є вимогою часу й викликане оновленням свідомості: риторика має потужний потенціал для розвитку особистості й суспільства в цілому).

Нами обґрунтовано життєтворчий потенціал шкільної риторики [16]. На користь логічності розгляду риторики в парадигмі життєтворчого підходу переконливо свідчать такі думки фахівців: «свідоме життя людини можна розглядати як послідовність і сукупність промов, якісного чи неякісного мовлення, від чого великою мірою залежить її доля, а також доля інших людей, отже, і всього суспільства» (С. Коваленко); риторика сприяє формуванню життєво необхідного вміння спілкуватися в усіх сферах життя, а вчитель відкриває учням життєві перспективи (Н. Голуб); риторика розглядає питання користування «мовленнєвою активністю в особистому житті та в суспільній діяльності», має за ціль пошук «оптимальних алгоритмів мовленнєвої поведінки людини в різних ситуаціях суспільного та особистого життя» (Н. Чибісова); риторична

114

підготовка «служить серйозним соціокультурним цілям, що повинні відповідати вимогам життя» (М. Пентилюк); риторика має пафос, що є фактом життя, адже у пафосі мовлення людини виявляються погляди та ідеї її життя і творчості (Л. Мацько). Реалізація зазначених вище принципів шкільної риторики та риторизації навчально-виховного процесу сучасної школи відповідає принципам педагогіки життєтворчості – принципу діалогічності, позиційності, принципу суб'єктності, принципу духовності. Отже, шкільна риторична освіта – інновація життєтворча.

І, нарешті, відповідно до систематики педагогічних інновацій, розробленої А. Хуторським [30], шкільну риторичну освіту, на нашу думку, варто віднести до типу інновацій за відношенням до особистісного становлення суб'єктів освіти: в області розвитку риторичних здібностей учнів і педагогів, у сфері розвитку їх комунікативних і риторичних умінь і навичок, способів риторичної діяльності, комунікативної й риторичної компетентностей тощо.

4. Готовність учителів-словесників до запровадження риторизації з метою формування риторичної компетентності школярів

У справі вдосконалення освітньої практики особлива роль відводиться педагогові, адже саме від його діяльності залежить ефективність реформ, які нині активно проводяться в Україні. Сьогодні суспільство потребує таких педагогів, які спроможні забезпечити високі навчально-виховні результати. Таке завдання може бути вирішене лише за умови сформованої в педагогів готовності до здійснення професійної діяльності в різних аспектах.

У психолого-педагогічній теорії та практиці формування готовності до професійної діяльності є актуальною проблемою. До сьогодні виконано низку досліджень, центром яких є поняття готовності. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив,

115

що накопичено значний матеріал щодо сутності «готовності» як психологічного поняття (праці К. Березіної, Д. Богоявленської, М. Дяченка, Л. Кандибовича, Л. Кондрашової, Р. Овчарової, Н. Ольшанської), як педагогічного поняття (Л. Гончаренко, Л. Карташова, Н. Кислинська, О. Коберник, Г. Коберник, З. Курлянд, А. Линенко, Н. Нікітіна, В. Ортинський, В. Сластьонін, М. Фіцула, О. Хаустова). Існують напрацювання щодо окремих аспектів готовності: до запровадження педагогічних інновацій (І. Гавриш, Т. Демиденко, І. Дичківська, Г. Сиротенко, В. Урусський), до педагогічної творчості (С. Родіонова, Н. Токарева), до організації окремих видів навчальної діяльності (І. Глазкова, Є. Кулик, М. Пелагейченко, Х. Процка, І. Чорна), до здійснення професійної діяльності в різних ланках освіти (М. Махмутов, Л. Мельник, Н. Павленко).

Пріоритетним напрямом запровадження в шкільній мовній освіті процесів риторизації з метою формування риторичної компетентності учнів є риторизовані технології. У зазначеному контексті варто розглянути психолого-педагогічний контекст готовності вчителів-словесників до цієї діяльності, зважаючи на такі чинники: 1) риторизація стосується самої сутності професійної діяльності вчителя; 2) риторизація вимагає від педагогів психологічного налаштування; 3) запровадження риторизованих технологій як технологій риторизації є інноваційною діяльністю; 4) процес застосування інновацій вимагає педагогічної творчості.

Розглядаючи особистість учителя як суб'єкта педагогічної діяльності, Н. Нікітіна і Н. Кислинська називають готовність педагога до здійснення професійної діяльності, яка залежить від його загальної й педагогічної культури, запорукою професіоналізму. Науковці пов'язують

готовність учителя з його професійно-ціннісними орієнтаціями, установками на особистісну активність та професійно-педагогічною направленістю його особистості [14, с. 36–38]. Отже, учитель-професіонал має бути носієм духовної та риторичної культури, який буде надихати й спонукати своїх учнів до духовного й мовленнєвого зростання.

116

Риторична вправність, підкріплена стійкою мотивацією, має бути цінністю для вчителя-словесника.

Педагогічну майстерність сучасних учителів-словесників і її складові (гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, здібності до педагогічної діяльності, педагогічну техніку, майстерність педагогічного спілкування) варто розглядати не лише через призму педагогіки, а й у вимірі концептуальних засад риторики й педагогічної риторики, процесів риторизації освітнього простору школи.

З погляду психологічних характеристик готовність педагога пов'язують з такими чинниками: стійкою позитивною внутрішньою мотивацією до професійної діяльності; здатністю враховувати свої психофізіологічні особливості й можливості; позитивним образом-Я (самопізнання, позитивне сприйняття себе, орієнтація на професійно-особистісний саморозвиток) [3; 14, с. 42].

Риторизація є педагогічно інновацією. Екстраполяція висновків досліджень І. Дичківської [8, с. 281–287] та В. Урського [29, с. 18] на проблематику нашої розвідки дозволила виділити компоненти готовності вчителя-словесника до запровадження риторизованих технологій: риторична й педагогічна рефлексія; володіння ефективними способами й засобами досягнення цілей шкільної риторичної освіти; усвідомлення потреби запровадження риторизації; здатність до експериментальної роботи; спроможність публічно обговорювати успіхи й невдачі діяльності.

Запровадження риторизованих технологій безпосередньо пов'язане з педагогічною творчістю. Ґрунтуючись на наукових розробках С. Родіонової [23, с. 9] та Н. Токаревої [28, с. 11], які розробили моделі готовності педагогів до професійної педагогічної творчості, виділяємо компоненти готовності вчителя-словесника до запровадження риторизації як творчості: орієнтація на риторичну діяльність як творчу; направленість на творчий розвиток риторичних здібностей учнів; здатність до реалізації творчого потенціалу риторичної особистості; педагогічна креативність; здатність до формування власного досвіду творчої риторичної

117

діяльності; прагнення до цілеспрямованого збагачення власного досвіду педагогічної діяльності риторичними способами вирішення

складних професійних задач; зорієнтованість на створення власних творчих завдань і методик.

Процес запровадження риторизованих технологій вимагає від учителів-словесників спеціальної підготовки. Нами обґрунтована структура методичної компетентності учителя з такими складовими: готовність реалізовувати цілі і завдання навчання риторики школі; знання особливостей вивчення риторичного аспекту української мови; знання вимог до риторичної підготовки учнів та готовність їх дотримуватися; знання критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів; уміння проектувати уроки української мови з елементами риторизації; знання риторики, дидактики, методики навчання української мови. Відповідно до трактувань О. Кучерук, учитель-словесник має володіти технологічною компетентністю як сукупністю «психолого-педагогічних і лінгвометодичних ЗУН, які пов'язані з технологіями навчання, досвідом їх застосування в шкільній практиці навчання мови, готовністю до фахової технологічної діяльності, підвищення власного рівня методичної майстерності» [11, с. 11]. Готовність до запровадження риторизованих технологій безпосередньо залежить від відповідності вчителя-словесника риторичному ідеалові (за Н. Голуб) – сукупності якостей, здібностей, компетенцій учителя як особистості, громадянина, оратора, професіонала [4, с. 344–346].

У результаті проведеного дослідження була розроблена модель готовності вчителя-словесника до запровадження риторизації та риторизованих технологій (рис. 3), у якій ця інтегральна здатність позиціонована на шістьох рівнях: загальнопедагогічному, психологічному, рівнях педагогічної майстерності, педагогічної інноватики, педагогічної творчості та рівні спеціальної підготовки.

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РИТОРИЗАЦІЇ

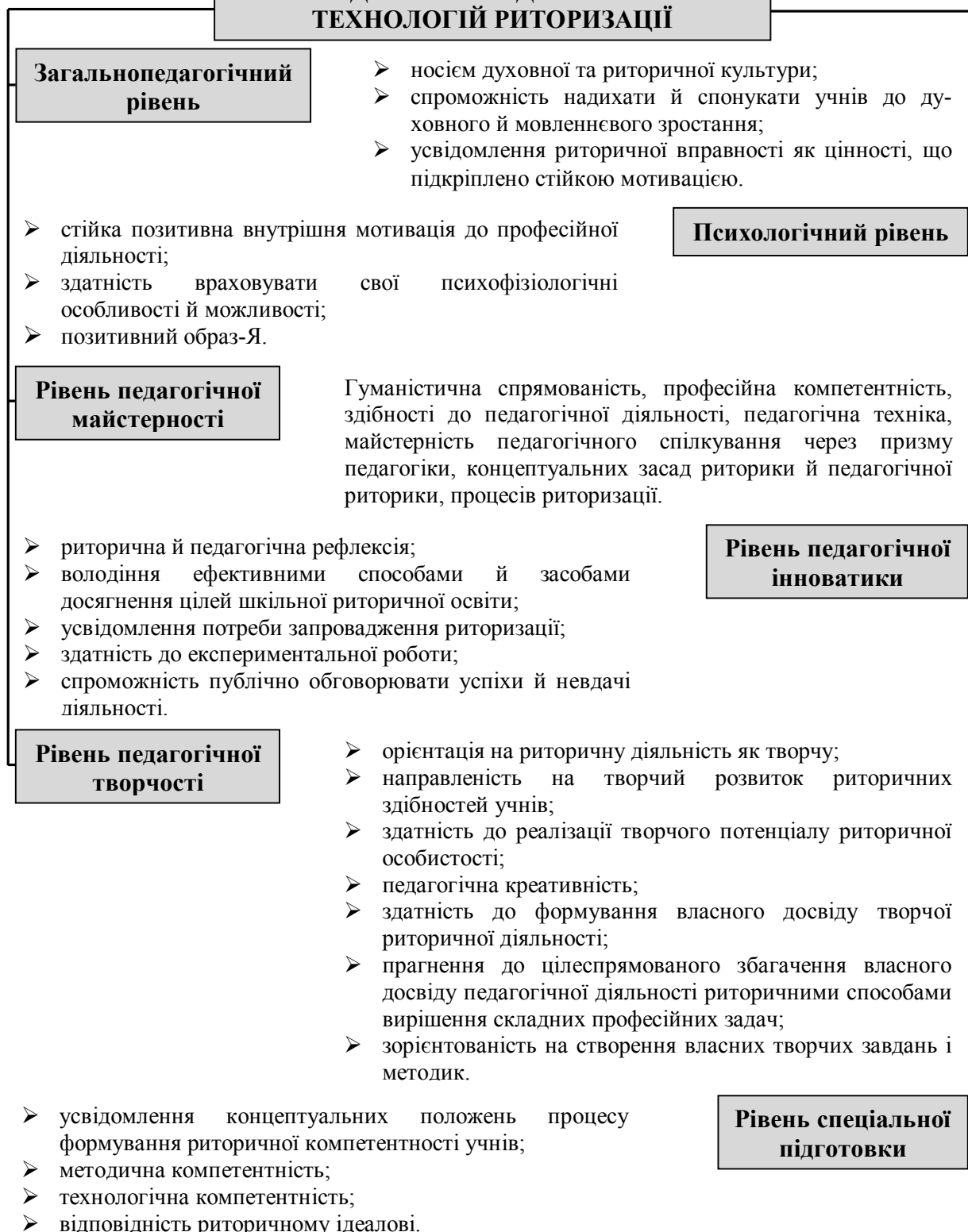


Рис. 3. Модель готовності вчителя-словесника до запровадження риторизації та риторизованих технологій

Готовність особистості до діяльності, на думку В. Уриського, виявляється «в її здатності до організації, виконання і регулювання своєї діяльності», ... «готовність до діяльності зумовлюється багатьма факторами, найважливішим з яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формується потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань і вмінь» [29, с. 15]. У контексті нашого дослідження мова йде про особистість сучасного вчителя і про професійну педагогічну діяльність, пов'язану з риторизацію, тому константами готовності до запровадження риторизованих технологій визначаємо такі: риторичні знання і вміння; риторична діяльність; технологічна діяльність; інноваційна діяльність; творча діяльність; цілі формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності; система методів і прийомів на процесуально-діяльнісному етапі риторизованих технологій; духовні потреби; мотивація до особистісного й професійного зростання.

Всезростаюча потреба суспільства у професіоналах з розвиненими комунікативними й риторичними здібностями, мовленнєвою, риторичною та духовною культурою, досвідом ефективної комунікативної поведінки зумовлює соціальний запит на риторичні знання і вміння. Сучасна школа має активно реагувати на цей запит. Риторичні вміння і риторична компетентність має стати складовою результативної бази шкільної мовної освіти. І сучасний учитель-словесник має бути готовим до формування в учнів цих високих освітніх результатів, зокрема, шляхом запровадження процесів риторизації.

Процес формування у вчителів-словесників готовності до запровадження риторизації й риторизованих технологій, на нашу думку, має відбуватися в кілька етапів: 1) під час здобуття вищої педагогічної освіти, чому сприятиме вивчення риторики, педагогіки, психології, педагогічної риторики, лінгводидактичних дисциплін (зокрема, методики вивчення риторики в школі, сучасних технологій викладання мови й літератури); 2) під час здійснення професійної діяльності (саморозвиток, самоосвіта, різноманітні форми методичної роботи); 3) у ході післядипломної педагогічної освіти.

120

5. Подальші перспективи

Нині в лінгводидактичному середовищі актуальною проблемою вважається реалізація в шкільній освіті риторичного аспекту української мови, введення в шкільний курс української мови елементів практичної риторики, курс на формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності.

Шкільна риторична освіта (риторизація як процес і риторична компетентність як результат) є педагогічною інновацією: методичною, організаційною, соціальною, управлінською, дидактичною, внутрішньопредметною, загальнометодичною, ідеологічною, життєтворчою. Шкільна риторична освіта – це трансформація, спрямована на модернізацію всієї системи шкільної освіти.

Сьогодні суспільство вимагає таких педагогів, які зможуть забезпечити високі навчально-виховні результати, адже від їх діяльності залежить ефективність реформ в освіті України. Необхідно формувати у вчителів-словесників готовність до запровадження технологій риторизації з метою формування риторичної компетентності учнів: в аспекті педагогіки, психології, педагогічної майстерності, педагогічної інноватики, педагогічної творчості, спеціальної риторичної підготовки.

Подальше дослідження висвітленої проблематики стосуватиметься розробки практичних шляхів запровадження в шкільній мовній освіті риторизації та риторизованих технологій з метою формування в учнів риторичних умінь і риторичної компетентності, а також лінгводидактичного супроводу й навчально-методичного забезпечення.

Література

1. Архарова Д. И. Обучение репродуцированию текста с использованием риторизированных технологий в школьном курсе «Речь и культура общения» 5–9 классах / Д. И. Архарова, Л. Е. Котлова // Риторика в системе гуманитарного знания : сб. материалов VII-й Международной конференции по риторике (29–31 января 2003 года). – М. : Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина, 2003. – С. 15–16.

121

2. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта : інноваційні аспекти : [монографія] / Костянтин Баханов. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 384 с.
3. Березина Е. А. Формирование мотивационной готовности педагогов к инновационной деятельности [Электронный ресурс] / Березина Екатерина Алексеевна. – Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/508214/>. – Заголовок с экрана.
4. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
5. Голуб Н. Риторична компетентність учнів старших класів як показник сучасної мовної освіти / Ніна Голуб // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 8. – С. 2–7.
6. Голуб Н. Б. Дискусійні питання компетентнісного підходу до навчання української мови в школі / Голуб Н. Б. // Компетентнісно спрямована освіта : перший досвід, порівняльні підходи, перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 28 квітня 2011 року ; [ред. кол. : Федоренко В. А., Батечко О. В., Єрмаков І. Г. та ін.]. – К. : Київ. ін.-т сучасн. підр., 2011. – С. 99–103.

7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>. – Заголовок з екрану.
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
10. Инновационная деятельность [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mou-rdu.ru/innovacii.htm>. – Заголовок с экрана.
11. Кучерук О. А. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя української мови / О. А. Кучерук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – [кол. авт.]. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. – С. 11–15.
12. Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований зб. / [керівник авторського колективу – директор ліцею міжнародних відносин № 51 С. М. Шевцова; наук. керівник і ред. – канд. істор. наук І. Г. Єрмаков]. – К. : Департамент, 2003. – 500 с.
13. Михайленко О. И. Общая педагогика : электронный учебник [Электронный ресурс] / Михайленко О. И. – Режим доступа : http://krip.kbsu.ru/pd/index.html#op_8. – Заголовок с экрана.
14. Никитина Н. Н. Введение в педагогическую деятельность : теория и практика : [учеб. пособ. для студентов высш. педагог. учеб. заведений] / Н. Н. Никитина, Н. В. Кислинская. – М. : АКАДЕМИА, 2004. – 216 с.

122

15. Нищета В. Принципи вивчення риторики в загальноосвітній школі / Володимир Нищета // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 1. – С. 16–20.
16. Нищета В. А. Риторизація освітнього простору сучасної школи в контексті компетентнісного (життєтворчого) підходу / В. А. Нищета // Компетентнісно спрямована освіта : перший досвід, порівняльні підходи, перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 28 квітня 2011 року ; [ред. кол. : Федоренко В. А., Батечко О. В., Єрмаков І. Г. та ін.]. – К. : Київ. ін.-т сучасн. підр., 2011. – С. 119–122.
17. Нищета В. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема / В. Нищета // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки) : [частина II]. Листопад, 2010. – № 22 (209). – С. 93–98.
18. Нищета В. А. Риторичні уміння як складова результативної бази шкільної мовної освіти / В. А. Нищета // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 4. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – С. 218–226.
19. Новосельцева Г. А. Проблемы внедрения риторизированных технологий в сферу профессионального образования [Электронный ресурс] / Новосельцева Г. А. – Режим доступа : uogoao.rsvpu.ru/site.php?o=shp&p=143. – Заголовок с экрана.
20. Педагогика : учеб. пособ. для студентов пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
21. Пентилюк М. І. Текстоцентричний аспект формування риторичних умінь і навичок учнів / Пентилюк М. І. // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей / Пентилюк М. І. – К. : Ленвіт, 2011. – С. 96–108.
22. Програма «Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (5–9 класи)» [Електронний ресурс] / укладачі: Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилюк, В. І. Новосьолова, Т. Д. Гнаткович, Н. Б. Коржова,

- К. В. Таранік-Ткачук. – http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/. – Заголовок з екрану.
23. Родионова С. А. Формирование готовности к профессиональному творчеству у будущих учителей начальных классов : автореф. дис. на соискание учен. степени к-та пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Родионова Светлана Александровна ; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Шуйский государственный педагогический университет». – Шуя, 2010. – 22 с.
24. Рубанов В. Г. Риторика : учеб. пособ. / Рубанов В. Г. – Томск : [б. и.], 2008. – 204 с.
- 123**
25. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : [в 2 т.] / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
26. Слободчиков В. И. Инновации в образовании : основания и смысл [Электронный ресурс] / Слободчиков Виктор Иванович. – Режим доступа : http://www.abitu.ru/researcher/methodics/nauka/a_1xizkd.html?xsl:print=1. – Заголовок с экрана.
27. Теоретические основы содержания общего среднего образования / [под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера]. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
28. Токарева Н. А. Педагогические условия формирования готовности будущего педагога к творчеству в профессиональной деятельности : автореф. дис. на соискание учен. степени к-та пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Токарева Наталия Алексеевна ; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Ставропольский государственный университет». – Астрахань, 2009. – 20 с.
29. Урусский В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : метод. посіб. / Урусский В. І. – Тернопіль : ТОКІППО, 2005. – 96 с.
30. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.

124

Ницета В. Риторична компетентність і риторизація як педагогічні інновації / В. Ницета // Теоретичні та прикладні аспекти інноватизації вищої професійної освіти : [міжнарод. колект. моногр.] / колект. авторів ; за ред. д.пед.н., проф. І. Секрет. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2013. – С. 95–124.